

АКАДЕМИЈА ИНЖЕЊЕРСКИХ НАУКА СРБИЈЕ
Међудодељенски одбор за заштиту животне средине

Изазови у области вода у условима климатских и развојних процеса у Србији

**Тема 1: Стање водних ресурса и развој
водопривредне инфраструктуре**

Др Бранислав В. ЂОРЂЕВИЋ

Професор Грађевинског факултета у Београду, у пензији
Редовни члан Академије инжењерских наука Србије

'Развој, процват и пропадање цивилизација били су у директној вези са правилним и мудрим коришћењем и очувањем њихових водних ресурса'

(Једна од максима са I Светске конференције УН о водама)

Стратешки документи на које се ослања сектор вода:

- **ВОДОПРИВРЕДНА ОСНОВА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, 2001.**
(није стављена ван снаге)
- **Стратегија управљања водама Републике Србије (до 2034)**
- **ПРОСТОРНИ ПЛАНОВИ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, 1998. и 2010.** Закон – сматра се најважнијим после устава!
- **Низ просторних планова општина и посебних намена (за сливове и објекте) – потпуно усаглашених са кровним ППРС, који детаљније разрађују решења водопривредне инфраструктуре.**

Разлог: Планирање у области вода је дугорочно и мора да има континуитет!

Водопривреда има најстрожије захтеве у погледу простора за развој! Зато планирања у области вода претходе другим плановима

Циљеви планских докумената у области вода:

- Да утврди стање и расположивост водних ресурса.
- Анализа потреба за водом и других проблема вода.
- Дефинисање генералне стратегије развоја водних система
- Резервација простора неопходних за водне системе!
- Циљ: Спречавање да непланска градња онемогући стратешки важне системе.

1.

ЗАБЛУДА О ВОДНОМ БОГАТСТВУ СРБИЈЕ!

- Србија је **водом сиромашна земља** која не може да подмири потребе само својим, домаћим водама.
- Домаће воде, просек: **505** m³/s (**425** без Б.Дрима и Лепенца)
- То је око **1700** m³ по становнику годишње
- Потребно око **2.200-2.500** m³ по становнику година, да се задовоље потребе и да се развијају екосистеми

- Неопходно коришћење транзитних вода (Дунав, Тиса, Сава, Дрина) које су ван наше контроле

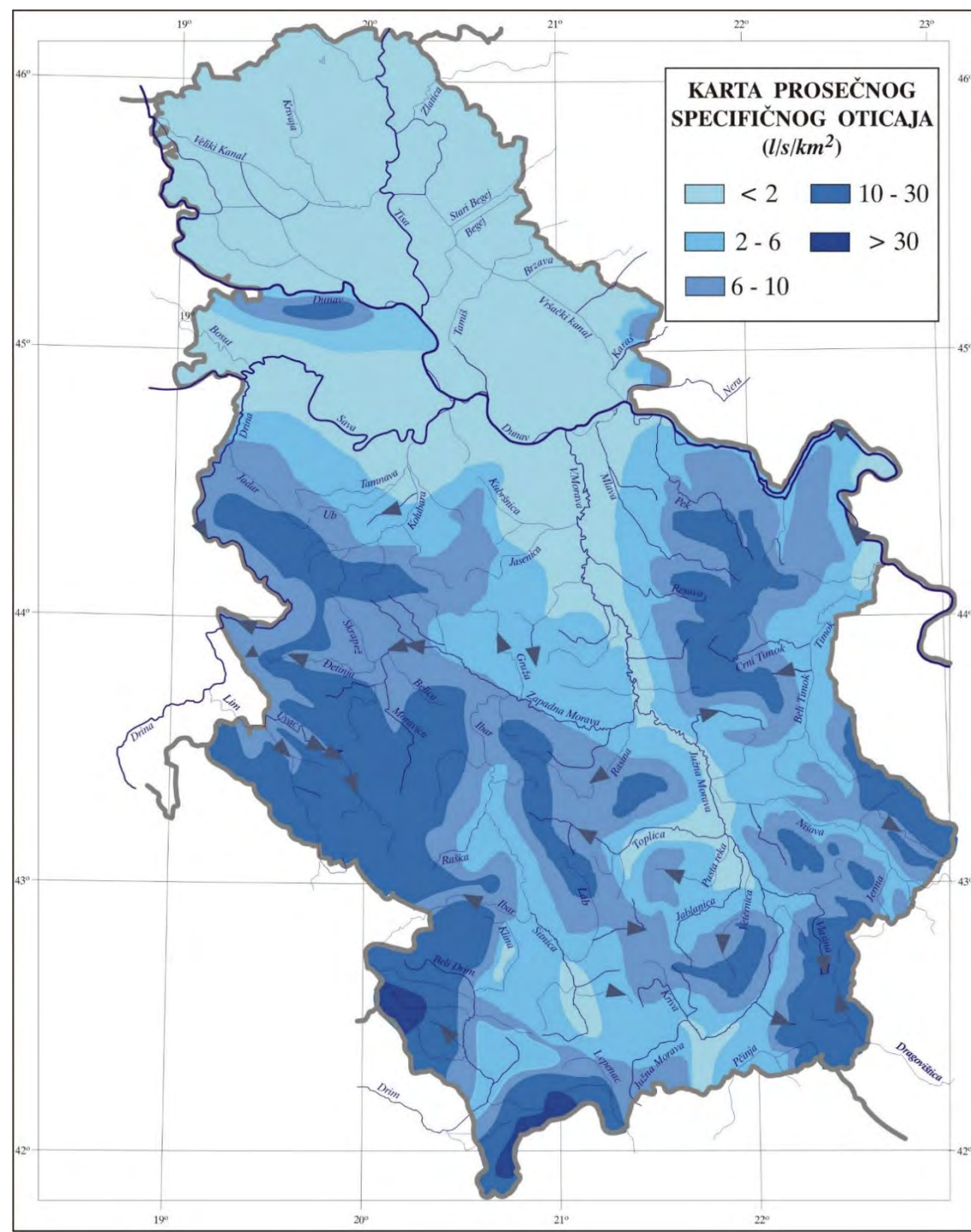

2.

Велика просторна неравномерност вода!

- **Воде нема тамо где је најпотребнија.**
- **Просечан специфични отицај: $q = 5,7 \text{ L/s}\cdot\text{km}^2$**
- **Опсег: од мање од $1 \text{ L/s}\cdot\text{km}^2$ до $30 \text{ L/s}\cdot\text{km}^2$**
- **Најмаловоднији делови: Војводина, Шумадија, доњи део слива Колубаре, Косово, долињски делови са најбољим земљишним ресурсима.**

Специфично отицање: L/s по km²

3.

Временска неравномерност

Домаће воде: ● просечно ~ око **505 m³/s**

● маловодни периоди ~ око **40-50 m³/s**

Бујични карактер: и преко 60% протока у поводњу

На мањим сливовима отицај: преко **30 m³/s** по km²
(тенденција да се повећава ↑)

Однос малих месечних вода 95% и великих вода 1%

на мањим водотоцима → већи од **1 : 2000**

Појава нагомилавања сушних и водних година !

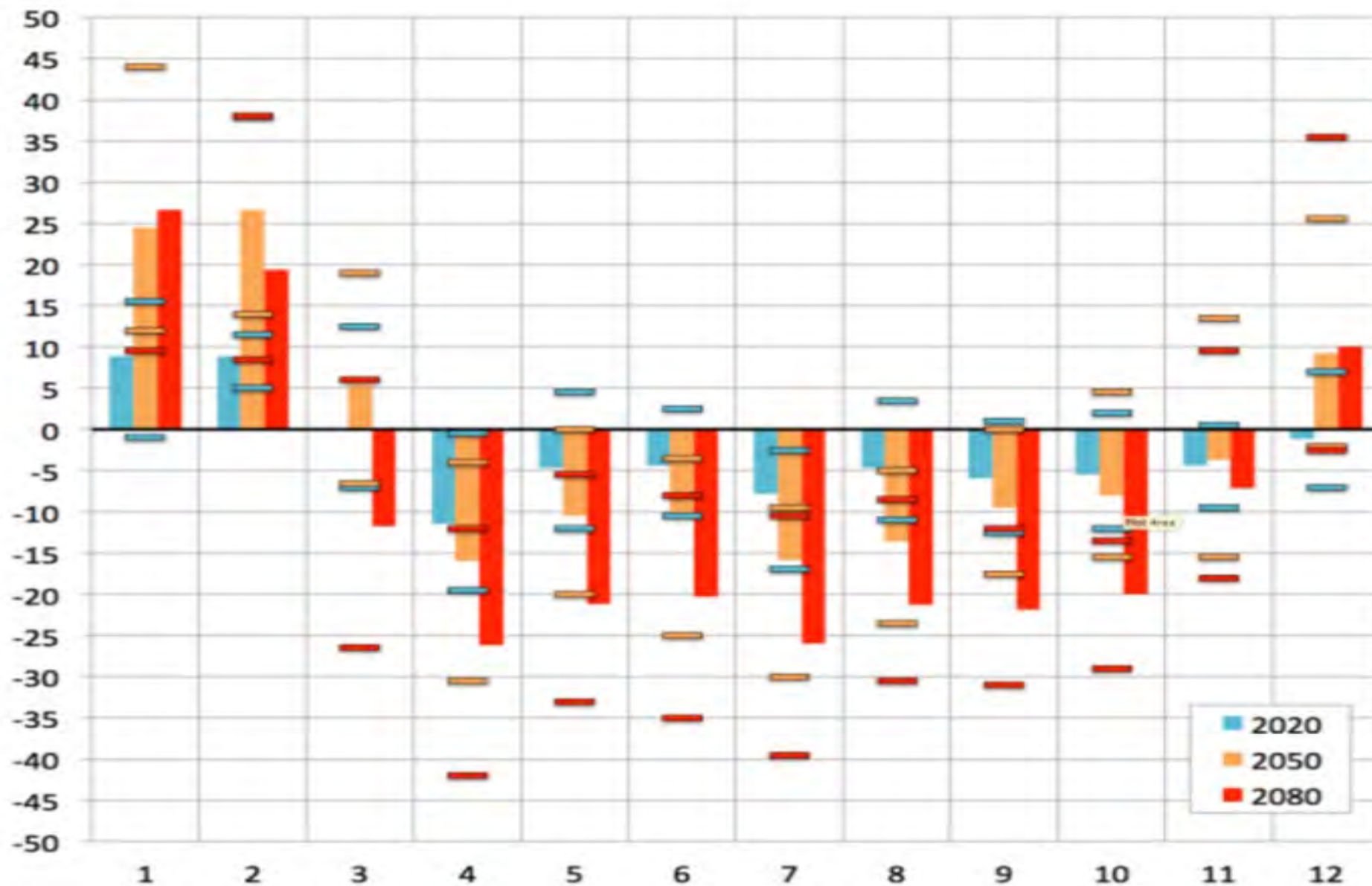

Климатски процеси: погоршавање!

- Тренда повећања температура (2°C до око 2050.), веће повећање лети. Расте број тропских дана!
- **Падавине се мењају неповољно:**
  - Повећавају се зими (али са мање снега)
  - смањују се лети (и преко 14%)
- **Протицаје се мењају неповољно:**
  - Повећавају у хладном делу године.
  - Смањују се у вегетационом периоду ($>25\%$)
- **Смањује се обнављање подземних вода ($>50\%$)**
- **Последице: повезивање парцијалних водовода на регионалне системе**

Неповољне тенденције: промене месечних протока у рекама. Повећање зими (мање снега), смањење лети (В.Ђурђевић, 2018.)

%

Сушна 2024.

Љубазношћу РХМЗ - прелиминарски подаци, пре објављивања.

До којих су се протока спуштале мале воде река црноморског слива (август и септембар 2024.):

- Велика Морава (Љубичевски мост): $25,2 \text{ m}^3/\text{s}$ ($22,4 \text{ m}^3/\text{s}$)
Просечни годишњи проток $297 \text{ m}^3/\text{s}$
- Колубара (Дражевац): $0,59 \text{ m}^3/\text{s}$ ($0,48 \text{ m}^3/\text{s}$)
- Млава (Велико село): $0,87 \text{ m}^3/\text{s}$ $Q_{\text{sred.}} \approx 34 \text{ m}^3/\text{s}$
- Пек (Кусићи): $0,078 \text{ m}^3/\text{s}$ $Q_{\text{sred.}} \approx 10,5 \text{ m}^3/\text{s}$
- Тимок (Чокоњар): $3,71 \text{ m}^3/\text{s}$ ($2,77 \text{ m}^3/\text{s}$) (свих 5 Тимока!)

Реке црноморског слива у суми: око $30 \text{ m}^3/\text{s}$!

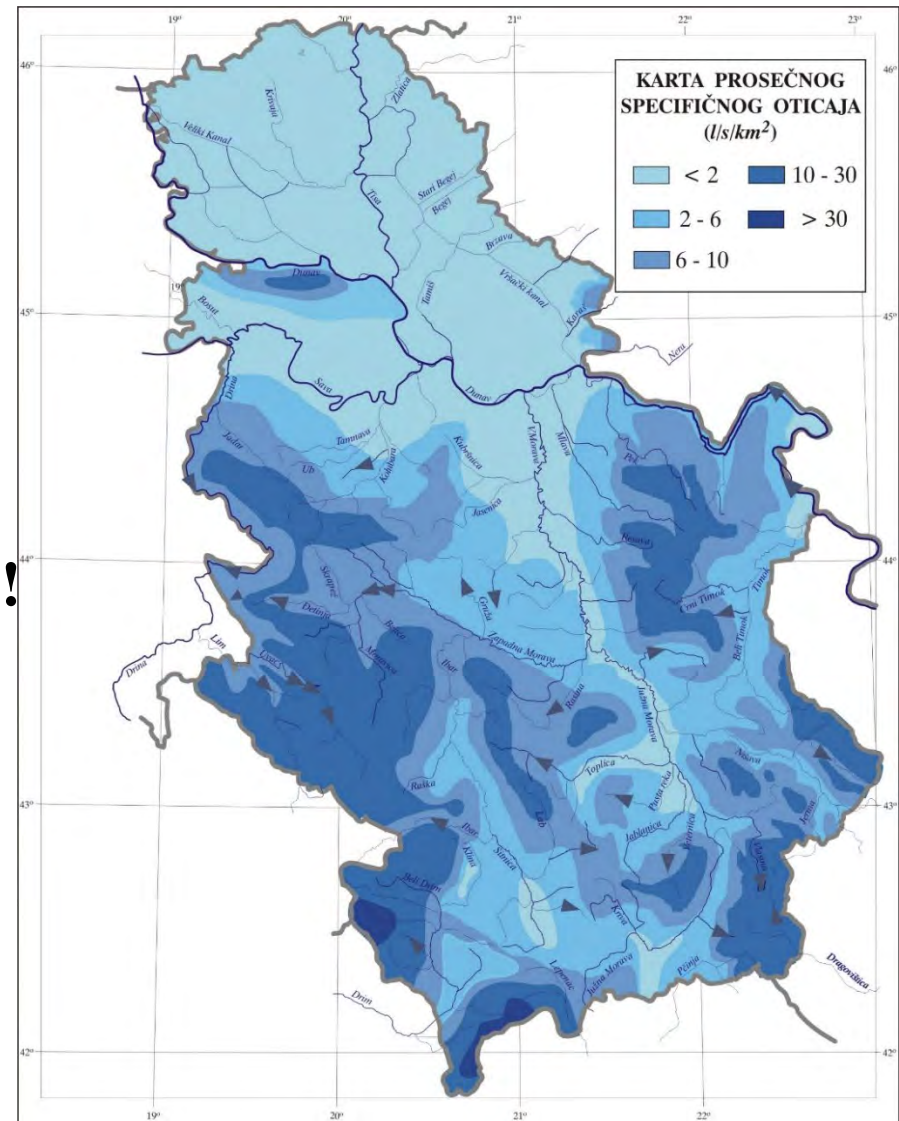
Подземне воде важне, али деле судбину површинских вода: јако се смањују у маловођу јер су већим делом везане се протоком у рекама

Транзитне воде (Дунав, Тиса Сава, Дрина – просечно $5.160 \text{ m}^3/\text{s}$.

- У маловођу испод $1.300 \text{ m}^3/\text{s}$ (Сава код С.М. < $200 \text{ m}^3/\text{s}$)
- Квалитет и количина ван наше контроле!
- Шта када се уведу квоте о дозвољеној количини и динамици захватања? (Колорадо!)
- Војводина и Посавина не могу без транзитних вода: ХС ДТД, ХС Северна Бачка, ХС Надела...

Полазишта за развој водопривредних система

- Србија је **јединствен водопривредни простор**
- Мапа: проток L/s по km²
- Маловодна и водна подручја!
- **Пребацивање воде на даљину.**
- Заштита изворишта и заштита простора за водопривредне објекте - планска брига државе!
- **Принцип солидарности и управљачког јединства узводних и низводних.**

У циљу рационализације свих ресурса реализују се две класе система:

- 1. 18 регионалних система** за снабдевање водом насеља и привреде која троши воду највишег квалитета.
  - Ослањају се на **више изворишта.**
- 2. 11 речних система** (велики речни системи) из којих се снабдавају водом сви остали корисници, реализују хидроелектране, обављају мере заштите од поплава и заштита квалитета вода.

Снабдевање насеља – постепено спајање у веће системе и повезивање са регионалним системима!

- Излагаће проф. Александар Ђукић

- Локална изворишта - највећим делом исцрпљена или непоуздана. Повезивање на регионалне системе
- Квалитетне подземне воде – за насеља.
- Регионални системи се ослањају и на акумулације али задржавају и локална изворишта.
- Смањење губитака – сада се пењу и преко 35%
- Захтева се висока обезбеђеност: $P \geq 97\%$, $\omega \geq 0,7$
- Не поштују се зоне заштите изворишта.

Ако се униште изворишта – немерљив проблем!

Београдски водовод: Бунар угрожавају куће које отпадне воде изливају у слој одакле се вода црпи!

Снабдевање индустрије, рударства и енергетике – из 11 речних система

Излагаће проф. Александар Ђукић

- **Индустрија: оне које захтевају воду највишег квалитета: из 18 регионалних система за снабдевање водом насеља**
- **Вода за технолошке потребе: рецикулација, недеостајуће количине – из 11 речних система.**
- **Рударство: из властитих система за одводњавање + рецикулација.** Пример: рудник Чукара Пеку – Бор.
- **Енергетика: Нису дозвољени проточни системи, само затворени рецикулациони системи хлађења.**
- **Евентуално нови велики системи: само крај Дунава, уз обавезу затворених / рецикулационих система хлађења.**

Хидротехничке мелиорације

Излагаће проф. др Милош Станић

- **Неопходне комплексне хидротехничке мелорације: и одводњавање и наводњавање.**
- **Неповољни режими падавина биће погоршани у условима климатских промена:**
- **У вегетационом периоду смањење и падавина и протицаја (веће од 25%). Повећање зими, али без снега!**
- **Последице: **сложеније одводњавања** (водолежа).**
- **Све неисплативије 'суво ратарење', без наводњавања!**
- **Кукуруз – стратешки производ зависи од 'пар киша'.**
- **Огроман проблем: **Немамо довољно домаћих вода**, у маловодним периодима се смање на само око 40-50 m³/s.**
- **Неопходне су акумулације, а тешки услови за грађење!**

Хидроелектране и реверзибилне ХЕ све потребније!

- Увођењем у систем великих снага електрана на ветар и сунце **расте 'глад' за новим ХЕ и РХЕ.**
- Разлог: Електране на ветер и сунце – **нагло променљиве снаге**, што нарушава стабилност система. Ветар 'на удар'!
- Те нагле и непредвидиве промене треба да покрију ХЕ и РХЕ.
- Јако су **смањене могућности грађења акумулационих ХЕ.**
- **Каскаде проточних ХЕ у коритима за велику воду.**
- Отежана је градња и проточне ХЕ због дивље градње на тзв. водном земљишту.

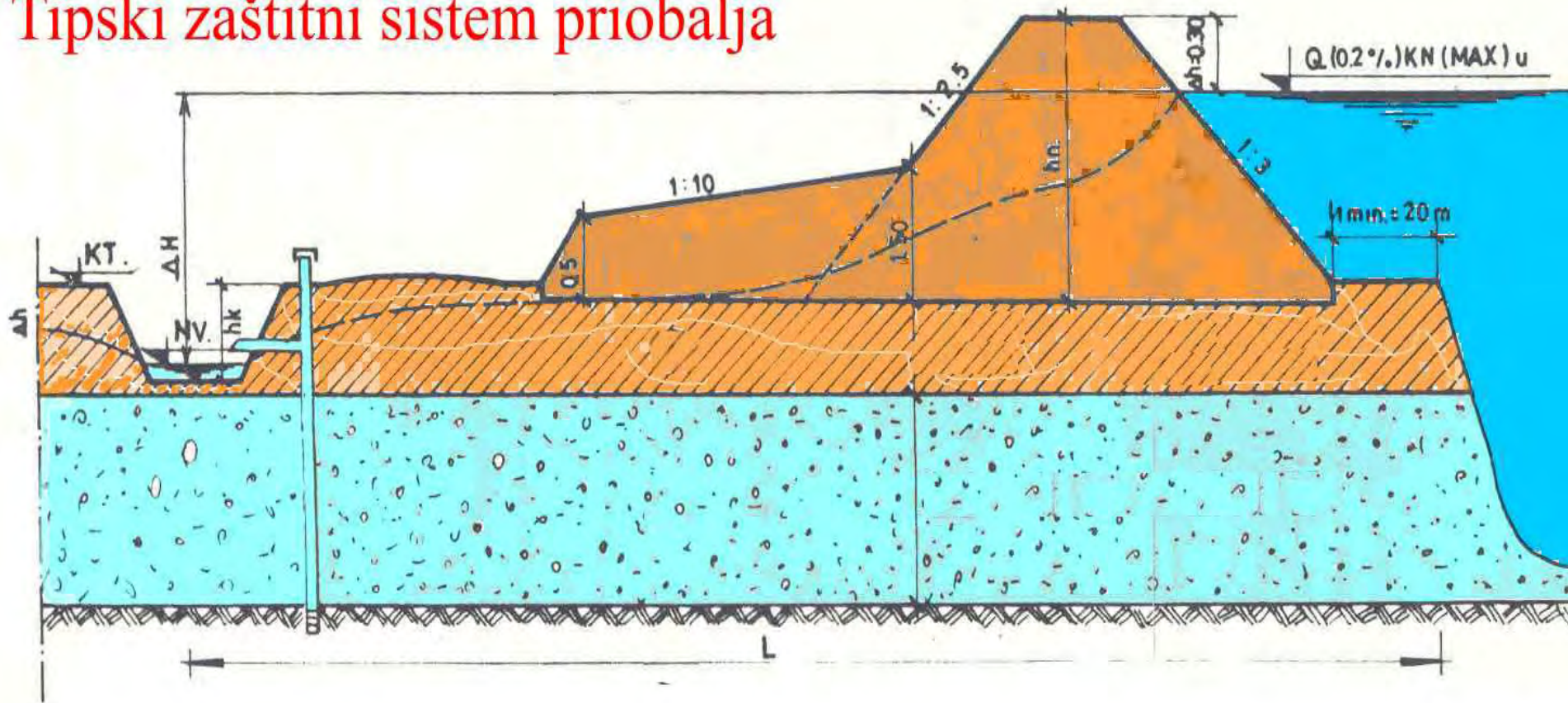
Највећа препрека: неповољан став јавног мњења орема било каквом грађењу на рекама!

Заостајање у искоришћењу водних потенцијала

- Искористив потенцијал Србије : 19,2 TWh/god.
од тога 17,5 TWh/god. Веће од 10 MW
- Искоришћено 10,3 TWh, од тога 6,6 TWh у ХЕ Ђердап
- Преостало : 7,2 TWh – економски искористив потенцијал
- **Највреднији системи**: Средња и Доња Дрина, В. Морава, каскаде проточних ХЕ на Лиму, З. Морави, Ибру, Нишави
- Сви пројекти ХЕ су део интегралних развојних пројеката уређења речних долина.
- **Мале ХЕ са цевоводним деривацијама нису дозвољене.**

Реконструкција насипа за трајни успор – за потребе проточних каскада, повећање степена заштите од поплава и интегрално уређење речних долина

Tipski zaštitni sistem priobalja

Заштита од вода у оквиру 11 тзв. речних система

Излагаће проф. Миодраг Јовановић

- Спољне и унутрашње воде угрожавају око 2.100.000 ha
- Мере интегралне заштите:
  - ◆ Хидротехничке мере:
    - (а) Активне мере: смањује се врх таласа (врх ↓)
      - ☺ акумулације –запремину за то (Лесковац – Барје, акумулација Стуборовни спасила Ваљево 2014.
      - ☺ ретензије у приобаљу река или на притокама
      - ☺ каналски системи (усмеравање таласа– ХС ДТД)
    - (б) Пасивне мере: линијски заштитни системи (насипи)
  - ◆ Неинвестиционе мере:
    - Мере просторног планирања - **спречити пораст штета**
    - Управљачке мере – прогнозе, упозорење, осигурање

СВЕ СТРОЖИЈИ ЗАХТЕВИ ЗАШТИТЕ ОД ПОПЛАВА

- Степен заштите: шире зоне уз водотоке 1%, велика насеља 0,2%, витални објекти (ТЕ, базе индустрије) 0,1%
- Комбинација пасивних и активних мера, акумулације неопходне!

Центар Париза пре изградње акумулација у сливу Сене

Стратешка опредељења заштите од вода

Известилац проф. Миодраг Јовановић

- **Важност неинвестиционих мера!** Мапе ризика и забрана грађења у зонама већих ризика! **Спречити пораст штета!**
- Режим великих вода се стално погоршавају! ($Q_{max} \uparrow$)
- Јединица заштите— брањена 'касета'.
- Припремати резервне линије одбране (саобраћајнице)!
- Степен заштите? Примерен вредности и значају вредности које се бране. Београд се брани од 500-то годишње велике воде.
- Повећати оперативност прогноза наиласка таласа в.в.!

Ћуприја на Дрини новембра 1896.

Брана и вишенаменска акумулација **СтубоРовни на Јабланици**
узводно од Ваљева – главно извориште Колубарског регионалног
система.

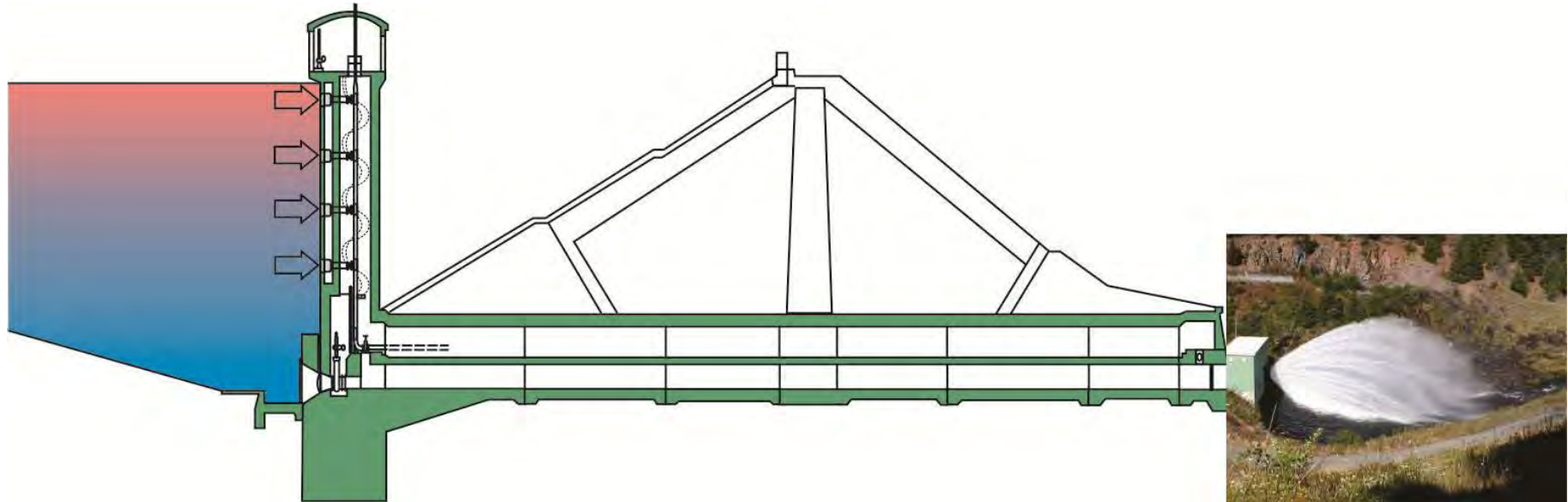
Заштита квалитета вода предуслов за развој система

Излагаће проф. Александар Ђукић

- **Загађење – незавршене производња и урбанизација.**
- **Интегралне мере заштите - на нивоу сливова:**
  - (a) **Технолошке мере - Заштита на изворима загађења. ППОВ насеља, пречишћавање у индустрији.**
  - (b) **Водопривредне мере: каналисање насеља, повећање протока у маловођу испуштањем воде из акумулација.**
  - (c) **Организационо-економске мере: забрана стављања у промет опасних материја, принцип: ‘Загађивач плаћа’, Висина накнаде – већа од трошкова пречишћавања.**
- **Критеријум: Сви водотоци у класама добрим класама.**
- **Посебна заштита: изворишта и еколошке вредности**

ВОДОПРИВРЕДНЕ МЕРА ЗАШТИТЕ КВАЛИТЕТА ВОДЕ **– УПРАВЉАЊЕ КОЛИЧИНОМ, ТЕМПЕРАТУРОМ И** **РАСТВОРЕНИМ КИСЕОНИКОМ**

- **Селективни водозахват који може да захвата воду из температурног слоја у акумулацији који је пожељан за водене екосистеме**
- **Затварач којим се вода распрскава и обогаћује кисеоником**

ВОДОПРИВРЕДНЕ МЕРА ЗАШТИТЕ КВАЛИТЕТА ВОДЕ – УПРАВЉАЊЕ КОЛИЧИНОМ, ТЕМПЕРАТУРОМ И РАСТВОРЕНИМ КИСЕОНИКОМ

**СТРАТЕШКИ ОПАСНА ЗАБЛУДА:
ОЧУВАЊЕ ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ ЗАБРАНАМА ГРАЂЕЊА
НЕОПХОДНИХ ВОДОПРИВРЕДНИХ СИСТЕМА**

ВОДА ⇒ РАЗВОЈ ⇒ ОЧУВАЊЕ ОКРУЖЕЊА

Кредо документа ‘Our Common Future’ (Стокхолм, 1972.):

- ◆ **Треба оживети развој!**
- ◆ **Сиромаштво повећава притисак на животну средину!**
- ◆ **Еколошки, развојни, социјални и економски циљеви су међузависни и прожимају се!**
- ◆ **Животна средина се не може штитити без развоја!**
- ☺ **Водна инфраструктура → ‘локомотива развоја’ →**
основни предуслов за еколошку заштиту !

Стање развоја водопривредне инфраструктуре:

● **Заостаје иза потреба**, али и у односу на остале гране инфраструктуре. Два разлога:

(а) **Цене воде и водопривредних услуга се третирају као социјална категорија. Не успевају да покрију ни трошкова просте репродукције.**

(б) Држава не уочава:

- Развојну компоненту – **‘локомотива’ развоја** (New Deal, полдери, акумулације у бројним земљама, ...)
- Погоршање водних режима – повећање штете
- Штедње у буџету – преко леђа сектора вода

Политика - среда, 21.09.2011. A. Telesković

Fond za vode spasio budžet

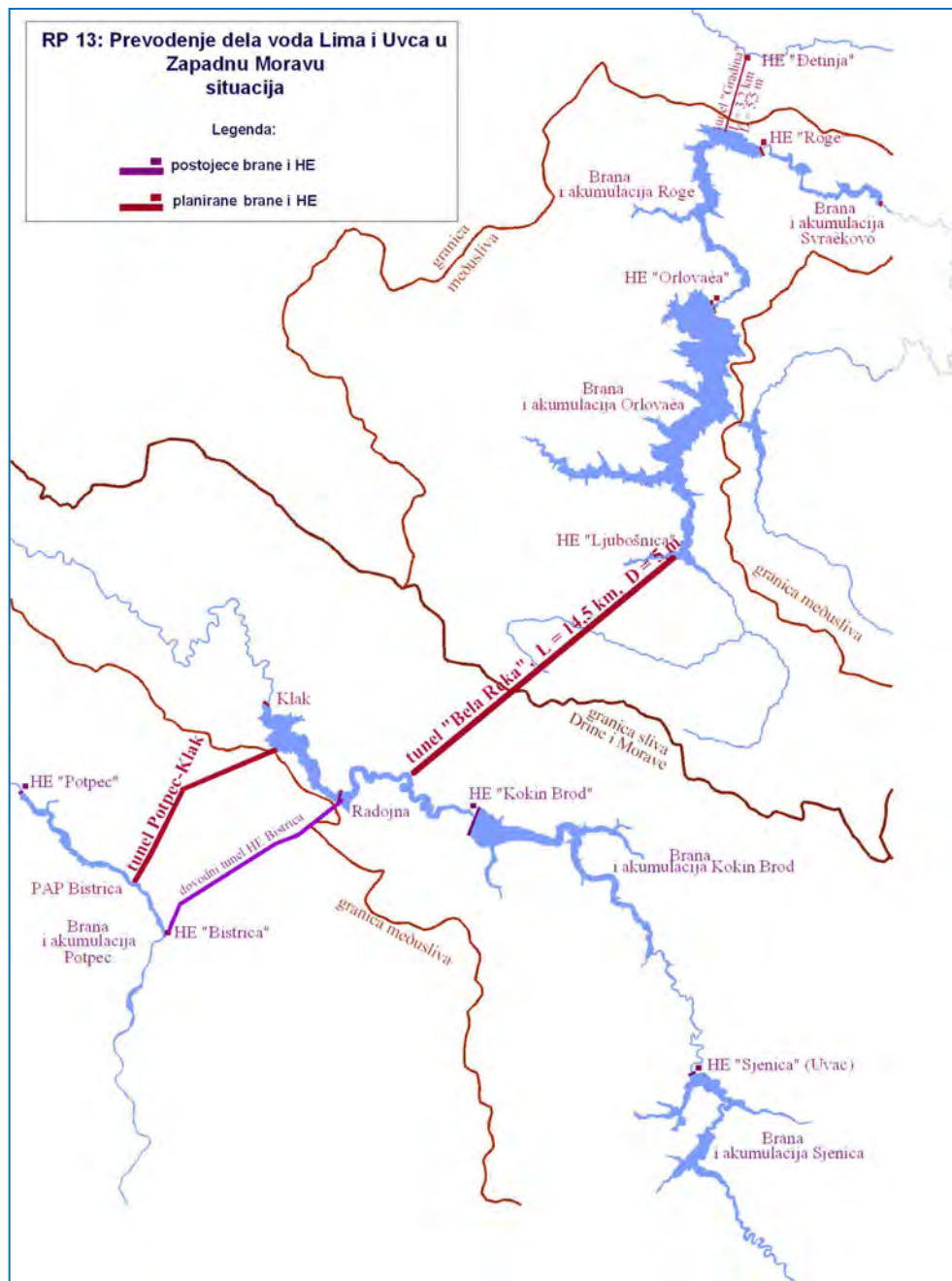
Iznos od osam milijardi dinara taman će biti iskorišćen da pokrije trošak koji će u republičkoj kasi nastati posle oktobarskog povećanja plata zaposlenima u državnoj administraciji. Jer, rashodi za zaposlene rebalansom su povećani za 7,5 milijardi dinara, što pojedinačno predstavlja najveći rast izdataka.

Србија мора да има
и **стратешке резерве**
воде за кризна стања.

Акумулација **Велика**
Орловача на **В. Рзаву**
са превођем дела великих
вода из слива Увца у
у слив Великог Рзава.

Деловање на правцу:
Велики Рзав – Моравица -
Западна Морава –
Велика Морава

ЈЕДИНИ МОГУЋИ ОРГАНИЗОВАНИ ОДГОВОР НА КЛИМАТСКЕ ИЗАЗОВЕ:

- ◆ **Велики интегрални системи:** коришћење, уређење и заштита вода складно уклопљени у окружење.
- ◆ **Водопривредна инфраструктура** – као **мера уређања простора.**
- ◆ **Неопходна акумулације са годишњим регулисањем протока.**
- ◆ **На северу:** вишенаменски каналски системи за коришћење танзитних вода.
- ◆ **Пребацивање вода на даљину** – регионални системи!
- ◆ **Вишекратно коришћење вода** (пречишћене воде – ресурс за нови циклус коришћења)
- ◆ **Рационализација потрошње** (критеријум : $q \rightarrow \min$).
- ◆ **Заштита вода:** технолошке, водопривредне, организационе мере.
- ◆ **Заштита од вода:** активне, пасивне и неинвестиционе мере.
- ◆ **Планска заштита простора** за изградњу система (просторни планови).

ХВАЛА НА ПАЖЊИ !